

Székelyszentmiklós unitárius egyházközsége és templomai

Bevezető

Székelyszentmiklós a Nyikó mellékvölgyében, a Szentmiklósi-patak völgyfőjében fekszik 450 méter tengerszint feletti magasságban. Körülötte a magasabban fekvő területeken csupasz domboldalak, erdők, kaszálók és a völgy aljában szántóföldek találhatóak. Nevét a templom védőszentjéről, Szent Miklósról kapta. A falu első írásos említése a pápai tizedjegyzékben 1334-ből Sancto Nicolao-ként található, ekkor papja két báni dénárt fizetett.³

A régészeti terepbejárások a település létrejöttét a 13. századra teszik. A terület több pontján előkerültek Árpád-kori fazekak, többek közt egy cserépüst töredékei is.⁴

A falu történetének következő ismert forrása 1566-ból származik, ekkor a lófőségéből kiesett Lwkacchÿ Peter nevét jegyezték fel.⁵ Szintén ebben az esztendőben az adózó jobbágyporták összeírásánál öt háztartást találunk.⁶ A rá következő esztendőben a lófők 25 dénáros adóösszeírásában Szentmiklós négy portá-

¹ NYÁRÁDI Zsolt (1982) A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum régésze. 2018-ban szerezte doktori címét a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Ökumené Doktori Iskolájában. Kutatási területe felöleli a régészetet, egyháztörténetet és helytörténetet. Elérhetősége: nyaradi_zsolt@yahoo.com.

² REJTŐ András (1976) történész, művelődési és felnőttképzési menedzser. Kutatási területe: egyháztörténet. Elérhetősége: ra76@freemail.hu.

³ *Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia*, I., bev. FEJÉRPATAKY László (Budapest, 1887), 133.

⁴ BENKŐ Elek, *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája* (Budapest: MTA, 1992), 207.

⁵ Székely Oklevéltár, új sorozat, VII., szerk.: Demény Lajos, Pataki József, Tüdös S. Kinga (Kolozsvár: EME, 2004), 25. A Székely Oklevéltár új sorozatára a továbbiakban így hivatkozunk: SzOkl ú. s.

⁶ Uo., 40.

val szerepelt.⁷ 1569-ben a már addig is birtokos siménfalvi Benke Pál, Mátyás és Péter részbirtokokra újabb adományt kaptak János Zsigmondtól.⁸

Jelentős birtokai voltak Szentmiklóson Székely Mózes apjának, János deáknak (Johannes Literatus) is, aki 1576-ban a főemberek 50 dénáros adónyilván tartása szerint 11 egész jobbágytelek után adózott.⁹ Itteni részbirtokait a szomszédos Siménfalván udvarházzal rendelkező Székely Mózes örökölte, akinek az egyik jobbágyát, Vitalis Györgyöt 1591-ben név szerint is említik.¹⁰

Székely Mózes szentmiklósi részbirtokait fia örökölte, akitől hűtlenség címen I. Rákóczi György 1636-ban elkobozta, és tanácsosának, Szalánczy Istvánnak adományozta.¹¹

A Giorgio Basta által császári hűsége esketett nemesek, lófők és szabad székelyek összeírása Szentmiklóson csupán öt szabad székelyt talált.¹² Két évre rá már három lófőt és egy darabontot is jegyeztek a faluból.¹³

Az 1614-ben Bethlen Gábor által elrendelt összeírás a faluban három lófőt jegyzett, rajtuk kívül egy szabad és egy gyalog székelyt, két jobbágyot és egy jövevényt.¹⁴ Az eddig ismert Lukaczy és Szent Annai nevek mellett feltűnnek a Tiboldi, Vitalius, Pap és Szász családnevek is.¹⁵

A 16–17. század fordulóján a faluban az összeírások szerint 75–80 fő lakhatott. Jelentős népességnövekedés nem történik a 18. századig. Az 1700-ban tartott adófizető lakossági összeírásban hat szabad embert és két jobbágyot találunk.¹⁶ A második, szintén az ebben az évben tartott összeírásban öt, ökröt tartó család volt. 1701-ben kilenc adózó volt, abból egy szabad zsellér, egy pedig jobbágy.¹⁷

⁷ Uo., 61.

⁸ *Székely Oklevéltár*, II., szerk. SZABÓ Károly (Kolozsvár: Magyar Történelmi Társulat, 1876), 266. A Székely Oklevéltárra a továbbiakban így hivatkozunk: *SzOkl*.

⁹ *SzOkl* IV., szerk. SZABÓ Károly, s. a. r. SZÁDECZKY Lajos (Kolozsvár: Székely történelmi pályadíj-alap felügyelő bizottsága, 1895), 29.

¹⁰ *SzOkl ú. s. I.*, szerk. DEMÉNY Lajos, PATAKI József (Bukarest: Kriterion, 1983), 242., 254.

¹¹ JAKAB Elek, SZÁDECZKY Lajos, *Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig* (Budapest, 1901), 359.

¹² *SzOkl ú. s. IV.*, szerk. DEMÉNY Lajos, PATAKI József, Tüdős S. Kinga (Kolozsvár: EME, 1998), 112.

¹³ Uo., 162, 174

¹⁴ Uo., 350.

¹⁵ *SzOkl ú. s. VII*, 109.

¹⁶ *Székely székek a 18. században, II. Udvarhelyszék 1700–1722 között*, s. a. r. PÁL-ANTAL Sándor (Marosvásárhely: Mentor, 2009), 35. A továbbiakban *Uszék* formában hivatkozunk a kiadványra.

¹⁷ Uo., 124.

Arra, hogy ebben az időben hány fő volt hadra kötelezett, az 1712-ben tartott összeírás ad választ, ahol is hat lófő szerepelt. Az adóösszeírások adatai alapján is látható, hogy 1700–1720 között a 10-12 családos Székelyszentmiklós településen 5-6 fő volt hadköteles, így az összlélekszám az adót nem fizetőkkel együtt hozzávetőlegesen 60 főre tehető.¹⁸

A II. József által elrendelt első hivatalos népszámlálás alkalmával, 1786-ban 20 házat írtak össze. A 110 lakosból 50 nő, 60 férfi volt. A férfiakat a népszámlálási biztosok az alábbiak szerint csoportosították: 1 pap, 5 nemes, 12 paraszt, 11 polgár és paraszt örököse, 6 zsellér, 8 meg nem határozott társadalmi kategóriájú, 1 szabadságolt katona. A 17 éven aluli fiúgyermek száma 16 volt.¹⁹ Ezek közül 1789-ben 94 lakos volt unitárius hiten.²⁰ A faluban még voltak katolikusok is, akik a keresztyúri egyházközséghez tartoztak.²¹ A lakosság jelentősen a 19. század közepéig sem gyarapodott, 1850-ben is mintegy 133 lakost találunk a faluban, ekkor már nem volt más felekezet az unitáriuson kívül. A század végére a lakosok száma 195-re emelkedett, ekkor érte el a legmagasabb számot, azóta a népességfogyás állandósult.²²

A székelyszentmiklósi unitárius egyházközség életére és az új templom építésére vonatkozóan elég szegényes a forrásanyagunk.

Az egyházi levéltár rendezése során feltűnt annak fölöttébb hiányos volta. A meglévő iratanyagot az orgonakarzat alatt egy erre a célra használt faszekrényben tárolják. Néhány régebbi iraton korábbi leltárszámok nyomait találtuk meg, amelyek a 19. század közepén és végén készültek, de ehhez kapcsolódó részletes, összesítő leltárt nem találtunk.

Nincs meg az önálló ügyiratok többsége, amit felleltünk, azt is a 20. századi anyagban találtuk meg. Hiányoznak a legfontosabb vizitációs jegyzőkönyvek, presbitériumi gyűlések jegyzőkönyvei, amiből pontosan rekonstruálni lehetett volna a 18–19. századi eseményeket a templom, az eklézsia és az iskola történe-

¹⁸ Uo., 24.

¹⁹ DÁNYI Dezső, DÁVID Zoltán, *Az első magyarországi népszámlálás* (Budapest, 1960), 364.

²⁰ *Az 1788 és 1789 években Torda-Aranyos, Keresztúr és Udvarhely körökben Lázár István püspök által tett Generális Visitatio Jegyző Könyve, 722.*, a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára. A továbbiakban MUEKvGyLt, Unit.Püsp.Vizit. 1788–89.

²¹ Ignaz LENK VON TREUENFELD, *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orographisches Lexikon*, band IV. (Wien: Anton Strauss's Witwe, 1839), 174.

²² VARGA Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között* (Csíkszereda: Pro Print, 1998), 295.

tére vonatkozóan. Így a kurátori számadások is hiányoznak, amelyek pontos, összegszerű információval támasztanák alá a jegyzőkönyvek tartalmát.

Egy kivétellel (az 1801–1831 közötti időszakot magába foglalót) a felsőbb utasításokat tartalmazó protokollumok gyűjteményét sem találtuk meg. A levéltár születési, házasságkötési és elhalálozási anyakönyveit a 20. század második felében a gyakorlatnak megfelelően a csíkszeredai levéltárba szállították.²³ Látható, hogy a családfakutatás szempontjából igen fontos régebbi anyakönyvek a levéltárban sem lelhetőek fel. 1789-ben három jegyzőkönyvet említenek: az anyakönyveket, számadási és vizitációs jegyzőkönyvet, valamint a felsőbb királyi rendeleteket – ezek ma mind hiányoznak.

A meglévő iratok többsége az 1900-as évek után keletkezett, ezek kronológiailag voltak csoportosítva.²⁴

A levéltár hiányosságát megítélésünk szerint még valamilyen korábbi, a 19. század közepén történt pusztítás okozhatta, amikor is a 18. és a 19. század elejéről való iratok részben megsemmisülhettek. A 19. század második feléből való hiányosságot inkább emberi mulasztásnak tudhatjuk be. A 20. századi háborúk, a gyakori lelkészváltások és a fokozatosan elnéptelenedő egyházközség is okozhatta az iratok elkallódását.

Szentannai Mózes említi, hogy a parókia épülete 1896-ban leégett, és az egyházi levéltár teljes egészében elpusztult.²⁵ Ennek ellentmondani látszik az, hogy bár töredékesen, de fennmaradtak a csíkszeredai levéltárban őrzött anyakönyvek, amelyek az ezt megelőző időszakból valók, és a helyszínen megtalált egyetlen fennmaradt protokollumon és az önálló ügyiratokon – amelyeket biztosan nem tartottak külön – semmilyen égésnyomok nincsenek.

Nincs tudomásunk arról, hogy esetleg más környékbeli egyháznál fellelhető lenne egy-egy darabja ennek a levéltárnak.

²³ A csíkszeredai állami levéltárban (A Romániai Országos Levéltár Hargita Megyei Hivatala, Csíkszereda; Arhivele Naționale ale României Serviciul Județean Harghita, Miercurea-Ciuc – a továbbiakban CsÁL) a következő okiratokat őrzik: 20/491. szám alatt: Házasultak 1783–1877 között, 20/310. szám alatt: Kereszteltek 1885, 1888–1894; Házasultak 1885, 1888–1889, 1892, 1894; Elhalálozottak 1885, 1888–1889, 1891–1894.

²⁴ A Székelyszentmiklósi Unitárius Egyházközségi Levéltár (a továbbiakban: SzszmUEkL), 3. kötet: *Egyházi ügyek 1937–1959*, 4. kötet: *Irattár (egyházi ügyek) 1960–1966*, 5. kötet: *Áldott szeretet, vallásos erkölcsi nevelés céljára szövegyűjtemény*, 6. kötet: *Anyakönyv 1949–1951*. 7. kötet: *Születési és halálozási bejelentő lap 1942–1975*, 8. kötet: *Pénzügyek 1921–1962*, 9. kötet: *Postakönyv 1916–1951*. 10. kötet: *Esperesi vizsgalószéki jegyzőkönyvek*.

²⁵ SZENTANNAI Mózes, *Nyikómente az ezredvégen* (Székelyudvarhely: InfoPress, 1999), 63.

A legfontosabb adatokat az unitárius püspökségen őrzött 18. századi vizitációs jegyzőkönyvek szolgáltatják, ezek közül is értékében kimagaslík az 1789-es összeírás, amely nemcsak a templomról számol be, hanem igen fontos adatokat közöl az egyházközség ingóságairól, birtokairól, iskolájáról és a papi lakról is.

A középkori templom

A falu már a 14. században anyaegyházközség volt, amint azt a pápai tizedjegyzék adatai is tanúsítják.²⁶ A története során mindvégig kis méretű település (terepbejárasi és történeti források igazolják ezt) önállóan képtelen lett volna templomot építeni, feltehetően az egész középkor során segítségére voltak leányegyházközségei, Kis- és Nagykede. Dávid László felvetette még a szomszédos falvak, Tordátfalva, Medesér és Siménfalva idetartozását is.²⁷ Siményfalva egész biztosan nem tartozott Szentmiklóshoz, hiszen a 13–14. században elég jelentős település volt, és feltételezhetően korábban is létezett temploma.²⁸ Tordátfalva inkább tartozott Tarcsafalvához, hiszen földrajzilag közelebb található, emellett a 16. században már biztosan anyaegyházközség volt. A 14–15. században Medesérnek is volt temploma.

A leányegyházközségekkel közösen történt építésre utal magának a középkori templomnak az elhelyezése, mivel nem a falu központjában, hanem a Kede felőli határban épült.²⁹ Miután a középkori templomot elbontották, és a leányegyházközségek is önállósodtak, a szentmiklósiak a falu közepén építettek templomot. A régi templom helyén temető alakult ki, amelyet napjainkban is használnak.

A falu első temploma a fennmaradt művészettörténeti adatok alapján valamikor az Árpád-korban (13–14. sz.) jöhetett létre. A 19. században épített templom déli bejárata küszöbkövének egy hengertagos ajtókeretet használtak fel,

²⁶ *MonVat I.* 133.

²⁷ DÁVID László, *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei* (Bukarest: Kriterion, 1981), 304.

²⁸ BENKŐ Elek, *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája* (Budapest: MTA, 1992), 141.

²⁹ „[...] a Falunak Kede Felől való végiben a Falun Küljel, Templom Mezeje nevezetű helyen in Vicinitatibus NapKeletről a Parochiális Fundus Északról a Kede felé járó Falu közönséges uttya, Délről a Parochiához tartozó Tanorokhoz egy darab szegelettye, azon fellyül Nap Nyugott felé Szannai Jánostól birató zálogos kaszáló helyly, ezen Fundusnak Nap Nyugot felől való része hegyessen mégyen a Tiboldi Szántó földök külső vége felé [...]” MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1788–89, 711.

amelynek közeli párhuzamait Rugonfalva, Oklánd és Felsőboldogfalva templomainál találjuk.³⁰

A már elbontott templom helyszínét Orbán Balázs is szemrevételezte, azonban megfigyelései kissé túlzónak bizonyultak. Ő egy nagy apátsági templomot rekonstruál leírásában, amelynek méreteit 36 lépésben adta meg, záródását félkörívesnek írta le. Ettől a helyszíntől nem messze egy másik épületnek a nyomait is megfigyelte, amelyet a falu második templomának vélt, amely az Árpád-kori elpusztulása után épült.³¹ A téves meghatározást részben Dávid László leírásai, majd később Benkő Elek terepszemléje tisztázta. Benkő egy hozzávetőlegesen 20 m hosszúságú, 7 m széles templom alapjait észlelte, amelynek a tájolása ÉK–DNy-i volt. A második épületnyomot nem templomnak, hanem paplaknak vagy más egyházi jellegű épületnek gondolta.³²

A ma álló templomba másodlagosan beépített faragványok³³ arra utalnak, hogy a 15–16. század során az Árpád-kori templomot nagymértékben átépítették: szentélyét elbontották, és helyette egy gótikus, sokszögzáródású, tíz támpillérral megerősített épületet emeltek, a ma is megtalálható három gyámkő pedig arra utal, hogy mennyezete boltozott volt. Ekkor épülhetett a templom kerítőfala meg az ehhez csatlakozó önálló torony is,³⁴ amelybe két középkori harang kapott helyet.³⁵ Az átépítések során két bejáratot működtethettek, legalábbis erre utalnak azok a nyíláskeret-töredékek, amelyek legalább két különböző ajtókeretből származnak.

³⁰ DÁVID, *A középkori Udvarhelyszék...*, 304.

³¹ ORBÁN Balázs, *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból I. Udvarhelyszék* (Pest, 1868), 117.

³² BENKŐ, *A középkori Keresztúr-szék...*, 206.

³³ A torony alatti bejáratot egy csúcsíves nyílású, hornyolt profilú kőkeret szegélyezi, a déli portikus oldalfalába egy kúp alakú, tagozott gyámkő van beépítve, egy másik darab a torony előtt szabadon áll. A torony déli falában kialakított toronyfeljáró boltozatába hasáb alakú, faragott, élszedett kváderköveket építettek be, az egyikén egy hornyolás figyelhető meg. A torony második szintjén, a déli falon, a lépcsőfeljáróval szemben van befalazva az a faragvány, amelyet Dávid László és Benkő Elek sem észlelt.

³⁴ Az 1773-as vizitációs jegyzőkönyv a templomtól Ny-ra „egy kiss dombon” álló toronyban két középkori harangot említ: „Edjgijkenis semmi írás nintsen; hanem a Nagjeb Harangon az agján allól Kereken Sinorozas vagjon.” *Matrix seu Inventarium bonorum Universorum (...) Ecclesiarum Unitariae Religiosis in Inlycta Sede Siculicali Keresztur (...) Anno 1779*, 157.

³⁵ „a Templomtól Nap nyugotra, mint égy husz lépésnyire egy Köből való a égy Szegin 4 Kö Lábakkal erősitetett, két contignatios Szarvazatu Sendellyel fedett Torony. A két Oldalán bothajtásos bejáro nagy Ajtó hely. Vagyon benne egy Fa Graditts az Also Gerendákig.” MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789. május 29., 712–713.

A templom további, 17–18. századi történetéről, javításairól csupán kevés adattal rendelkezünk. Annyi bizonyos, hogy a 17. század végére a templom góti-kus boltozata beomlott, 1691-ben új, kazettás mennyezetet kapott.³⁶ Az 1732-ben tartott vizitációs jegyzőkönyvből kiderül, hogy a „Sz:Mikósi nagy Templom majd elpusztul”.³⁷

1781-ben kicserélték a kisebb harangot, amely helyett egy 46 fontosat öntettek.³⁸

A század folyamán feltehetően több beavatkozást is ejtettek a templomon, befalazták egyik bejáratát is. Egy nagyobb méretű felújításról, amely 1763-ban zajlott, egy építési felirat is megemlékezett.³⁹ A sokszoros renoválás ellenére a templom egyre rosszabb állapotba került.

1789-re a vizitáció „a Templomot olly romladozva s félelmes állapotba találá, melly keserves consegventiokat á Templomtól nyári tempestálokk idején hamar okozhatna, tehát á Templomnak minden haladék nélkül való megépíttetésére szükséges elore való Készületeket committálá a Visitáció az Ecclának”.⁴⁰ Ekkor részletesen leírták a pusztulófélben levő templomot és annak belső berendezését is.⁴¹

³⁶ Ennek felirata: „HOC OPUS AEDIFICATUM EST IN HONOREM UNIUS VERI DEI ET FILII EJUS JESU CHRISTI SUMPTIBUS GENEROSI DNI SIGISMUNDI PALFFI DE GAGY ANNO DOMINI 1691 PER R. DANIELEM D. MUSNAI”, MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1788–89, 712.

³⁷ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1715–1752, 161.

³⁸ Ennek felirata: „ANNO 1781. Á SZENT MIKLÓSI UNITÁRIA MATER ECCLÉSIA MAGA KÖLTSÉGÉVEL ÖNTETTE.” MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 716. 9. pont.

³⁹ „HOC TEMPLUM RENOVATUM EST IN HONOREM UNIUS VERI DEI ET FILII EJUS JESU CHRISTI TEMPORE CURATORIS DOMINI DANIELIS SZTANNAI AO DNI 1763.”

⁴⁰ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 711.

⁴¹ „vaygon pedig rajta egy még romlott és még hasadozott Kő Templom, tiz meg romladozott Kő lábakkal meg támasztva, de mind á Templom, mind á Kő Lábak dőlő félben vagynak, á Templom Sendellyel fedetett, egy bejáró ajtaja vaygon, mellyis régi meg hasadozott sarka zárja fa: Vaygon Négy Ablakja hárma Nagy és Fa rostélyos a negyedik tsak egy kitsin, a Nap nyugot felől való végiben mellynek sem Ablakja sem rostélyla nintsen. Menyezete egészen, mind a Férfiak, mind az Asszonyok felett virágosan festett és Párkányos. [...] A Prédikáló Szék Kőből való felette vaygon így egy virágosan kimettzett festékes Korona. Előtte az Éneklő Szék virágos festékkal, lévén rajta illyen irás: A SZ.MIKLÓSI UNITÁRIA ECLESIA TSINÁLTATTA FARKAS JÁNOS CURATORSÁGÁBAN ANNO 1779. Mellette vaygon egy Uri Szent vatsora ki Szolgáltatósára készitetett négy szegü fejér Asztal. Azon egy régi vászon Szönyeg. Az ülő Székek egyenlőbbek és épebbek az Asszonyoké, a Férfiaké kivált három Széken kívül á Férfiak Széke hátul igen Aproság és fele más Szék.” MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 711–713.

Az új templomok építése

A település központjában található kelet–nyugat tájolású templom építésének pontos idejét sem Dávid László, sem Benkő Elek nem ismerte. Az 1789-es vizitáció rendelkezéseiből kiindulva feltételezték, hogy a középkori templom elbontására már a 18. század végén sor került. Számos adat és forrás arra utal azonban, hogy az építkezések valójában egy fél századdal később valósultak meg.

A közties időszakban a szegényes egyházközség egy átmeneti megoldást alkalmazott, fából épített templomot, amelyet 1794-ben fejeztek be. Erről a templomról igen hiányosak az információink. Csupán azt tudjuk, hogy a középkori templom környezetében épült. Minden bizonnyal ennek az alapjait láthatta Orbán Balázs is, amelyet a helybeli hagyomány szerint egy kápolna maradványainak tartott.⁴² Benkő Elek egy 10 × 8 m építmény maradványait azonosította a kerítőfal belső oldalánál, a templomtól északkeletre, amelyet Orbántól eltérően a középkori paplaknak vagy más egyházi épületnek gondolt.⁴³

Szerintünk ez annak a templomnak a maradványa lehetett, amelyet Nagy István lelkész vezetésével építettek. Ennek a templomnak csupán építési felirata maradt fenn: „A Sz.Miklósi Unitarium templom készült Felsőges Il-ik Ferentz Római Császár uralkodása alatt a F.királyi engedelem mellett, ezen Ekklésia előjáróinak és melletek Isten ditsőségét hivségeesen kívánóknak igazgatások mellett, részint a külső Benefactorok elemosinájok mellett az Ekklésia közkölttségével az egy atya Isten ditsőségére 1794.”⁴⁴

Ennek a fatemplomnak a szószékkoronája, amelyet 1807-ben Müller Márton asztalos készített Váralyai Zsigmond és Tiboldi Dániel megrendelésére, került be a 19. század közepén épített templomba.

Ez a kis fatemplom a 19. század közepére jelentősen leromlott. 1842-ben kezdtek el országos szinten adományokat gyűjteni egy új, nagyobb templom építésére. 1844-ben az egyházközség a megyei hivataltól a két évvel korábbi kéregetőlevél meghosszabbítását kérte az „összve romladozott templomunk ujjsba építtésére”. A kéregetést a még be nem járt udvarhelyszéki részekre kérték, amelyre végül hat hétre szóló engedélyt nyertek a Nemes Udvarhely Széki Tekintetes Nemes Tisztségházától, amely iratot Ugron Lázár jegyző 1844. télhó (január) 8-án ki is adott.⁴⁵

⁴² ORBÁN, *A Székelyföld...*, 117.

⁴³ BENKŐ, *A középkori Keresztúr-szék...*, 206.

⁴⁴ SZABÓ Dezső, „Templomépítés az unitárius egyházban a türelmi rendeletet követő 30 esztendő alatt”, *Keresztény Magvető* 3 (1981), 171.

⁴⁵ *SzszmUEKL* 2. köteg 4. irat.

A hiányos levéltári források nem teszik lehetővé a templom építéstörténetének pontos rekonstruálását. Az viszont mindenképp bizonyos, hogy a munkálatok rendkívül megterhelőek lehettek az egyházközségnek. 1816-ban önállósozott a két Kede,⁴⁶ a két leányegyházközség segítségének elmaradása nagy hiányt jelentett az építkezések kivitelezésénél, hiszen ebben az időszakban Nagykedében 275 unitárius, míg a kisebbik faluban 118 hívő volt.⁴⁷ A templomot építő falunak ekkor mindössze 133 lakosa volt. Ezek a nehézségek és a pénzhiány következménye jól kivehetőek a mai épületen is. A lehető legtöbb anyagot felhasználták az új templomhoz, nemcsak a kőanyagot, hanem belső szerkezeti elemeket is. A nyugati bejáratához beépítették az elbontott templom gótikus csúcsíves nyílású, hornyolt profilú kő ajtókeretét, küszöbnek pedig egy korábbi ajtókeretet használtak fel. Ha megfigyeljük ugyanennek a bejáratnak az ajtaját, világosan látszik, hogy megpróbálták másodlagosan befaragni, több-kevesebb sikerrel. Maga az ajtóvasalat és annak felirata is elárulja, hogy eredetileg nem ide készítették.⁴⁸ A faajtó alaposabb megvizsgálása után megállapíthatjuk, hogy a felső íves részén fűrészelésnyomok láthatóak, illetve ha kívülről nézzük, akkor a kis díszítő faívek régi nyoma is látszik az ajtó külső felületén, amely nem egyezik a jelenleg beépített kő ajtókeret ívével, tehát nem együtt használták őket. Érdeemes megjegyezni, hogy az 1789-es vizitációs leírásban a templomnak csak egy ajtaját említik. Azt sem tartjuk kizártnak, hogy a Nemes Sándor által adományozott ajtó az 1819–1823 között újjáépített tordátfalvi templom elődjének bejáratából származik. A Nemes család Tordátfalván a 18. század elején tűnt fel, és igen valószínű, hogy adományozásával a saját egyházközségét támogatta.⁴⁹ Ennek az ajtónak a zár szerkezete a felirata tanúsága szerint 1795-ben készült.

Feltehetően a régi szószékkoronát is átemelték a régi épületből az újba, hiszen a ma is használatos jóval később, csupán 1902-ben készült.

A templom mennyezetéhez szintén felhasználták a Musnai Dániel által 1691-ben készített kazettás mennyezetet. A jelenleg álló templomban 143 kazetta található. Ezeket az új helyre kerülésükkor átfestették, napjainkra ez megkopott, alatta sok helyen előtűntek a 17. századi festés nyomai, köztük a virágmotívumok és az eredeti színek is. A kazettákat tartó falécek a beépítés során máshova kerültek, több esetben látható, hogy a mintákat fedik a lécek.

⁴⁶ SZENTANNAI, *Nyikómente...*, 62.

⁴⁷ VARGA, *Erdély etnikai...*, 293.

⁴⁸ „EXSTRUCTORE ALEXIUS NEMES TORDATFALVA ANNO 1796 D 20 MAI.”

⁴⁹ *Uszik 1700–1722 II.*, 180.

A templom építése anyagilag jelentősen megviselhette az egyházközséget, hiszen 1857-ben nem volt lelkésze. Ebben az esztendőben felszólítást kapott a felsőbb egyházi szervektől, hogy fizesse be azt a négy forintot, amely a papnevelő intézet, a fő- és algimnáziumok és tanárok fizetési alapját képezi.⁵⁰ Az, hogy még ezt a kis összeget sem tudták befizetni, jól érzékelteti az egyházközség vagyoni helyzetét.

A templom építését tehát valamikor 1844 után kezdhették el. 1856-ra már nagyjából befejezhatték, hiszen ebben az évben Bazilius Vagyak és Geog (sic!) Szakar mesterembereket megbízták, hogy a templom négy ablakára készítsenek drótból rostélyt „olyan apron vagy temetten kötig hogy az ember kitsin uja az jukakon ne álljon el.”⁵¹ A munkálatokért 20 forintot fizettek. A kazettás mennyezet 1862-es felirata ellenben arra utal, hogy a végső simítások, feltehetően az erőforrások hiányában sokáig elhúzódhattak.

A munkálatok végeredményeként sikerült a kis közösségnek felépíteni egy sokszögzáródású templomot, amelynek nyugati oldalához egy felfele keskenyedő tornyot is emeltek. Ezt a tornyot valamikor a későbbiekben feltehetően magasztították, hiszen jól megfigyelhető a torony szerkezetében a belső szintek átrendezése. Jelenleg a toronyban két harang lakik, a nagyobbik 1910-ben, a kisebbik 1928-ban készült.⁵² Az épületet egy nyugati, a toronyaljon keresztüli bejárattal és egy déli portikussal is ellátták.

Az unitárius egyházközség

A település az unitárius vallásra térése után is megtartotta anyaegyházközségi státusát, leányegyházközsége Kis- és Nagykede maradt. A szegényes forrásanyag nem teszi lehetővé az egyházközség működésének, lelkészei névsorának bemutatását, ámbar a rendelkezésre álló adatok is sok tanulsággal szolgálnak.

A hajdanán szebb napokat is megélt egyházközség – együtt a leányegyházközségekkel – igencsak jó feltételeket biztosíthatott, hiszen 1638-ban Bonyhai György, a homoródszentpéteri iskola lektora felcserélte állását a szentmiklósi-

⁵⁰ *SzszmUEkL* 2. köteg, 9. irat.

⁵¹ *SzszmUEkL* 2. köteg, 1. irat.

⁵² A nagyharang felirata: „VIVOS VOCO MORTUOS PLANGO FULGURA FRANGO ET DEUM DOMINUM LAUDO, FUSA PER MICHALEM MANCHEN SCHAßBURG”, a kisharang felirata: „SCHIEB KAUTZ SIBIU NAGYSZEBEN 1928”.

val.⁵³ Az 1727-es vizitációs feljegyzés név szerint említi a lelkészt, Karácsonyfalvi Ferencet és a kurátort, Márton Pált.⁵⁴

Az 1789-es vizitációból megismerhetjük az egyházközség elöljáróit: a lelkész Várfalvi István, az anyaegyházközség kurátora Vári András és az egyházi Szentannai Ferenc volt. A nagykedei eklézsiához tartozó mesteri feladatokat Boros Áron látta el. A két filia kurátora Pakot József, továbbá Nagykedéről Andrási Zsigmond és Kiskedéről Lupis János volt egyházi.⁵⁵

A tanító és a lelkész eltartásában az egyházi birtokok jövedelme mellett a hívek által évenként beszolgáltatott termény fontos volt. Egy 1726-ból származó adat szerint „minden ember kinek 20 kalangya búzája s annyi zabja vagyon három három kalongyával tartozik, és minden ember egy egy szekér fával, mellynek harmada az mesteré.”⁵⁶ Az 1789-es vizitációs látogatás jegyzőkönyvéből megtudjuk, hogy az anyaegyházközség falujában lakó egész béres gazdáknak a kepe továbbra is három-három kalangya volt, míg a filiák két-két kalangyát voltak kötelesek fizetni. A félbéresek napszámmal tartoztak, az anyaegyházbéliek négy-négy, míg a filiákban két-két nappal. Ezen kívül még fabérrel is tartoztak az egyházközségnek.⁵⁷

A két leányegyházközség lakosai számának jelentős gyarapodása miatt önálló sodni kezdett. 1789-ben már a két Kede által közösen felépített kis fatemplomról értesülünk, amelyet a két falu között húztak fel, s amely „megromladozott”⁵⁸.

A filiabeliek kis templomuk felépítése után már nem jártak át a szentmiklósi templomba: a lelkész köteles volt kiszállni a filiákba szolgálatot teljesíteni. Ennek

⁵³ KÉNOSI TÖZSÉR János, UZONI FOSZTÓ István, *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*. II., ford. MÁRKOS Albert, a fordítást ellenőrizte BALÁZS Mihály, s. a. r. HOFFMANN Gizella, KOVÁCS Sándor, MOLNÁR B. Lehel (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2009), 457.

⁵⁴ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1715–1752, 69.

⁵⁵ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 711.

⁵⁶ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1715–1752, 69.

⁵⁷ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 719.

⁵⁸ „Vagyon egy Fundus a két Kede között lévő Hegy sorkon, mellynek kerítése romladozott Deszkából vagyon, ezen Fundush Közepében vagyon egy megromladozott Sendelyel fedett fából épített Templom, előtte lévő nágy Ágasra készült Harang Lábbal, mellyből á Templomba bé menetet engedtetik egy vás sarkokkal és fa zárral el készült rongyosotska Deszka ajton. Menyezete meszelt Deszkából való. Predikáló Szék zöld festékes deszkából épült ilyen irással: MÁRTZI KATA, PÉTERFFI HEDVIGA; Előtte egy Éneklő Szék meszelt deszkából álló; vagyon egy kar meg meszelve és tarkázva deszkából, a Székek mind az Asszonyok mind a Férfiak részéről elegyesek és romladozottak, Világosítására két Ablakok szolgálnak.”

igazságos megosztása sokszor gondot okozott az anya- és leányegyházközségi hívek között.

Az ügy békés rendezésére a vizitáció megbízza a Nagykedén élő mestert, Boros Áront, hogy lásson el helyettesítő feladatokat is a pap hiányában. Ekkor egyúttal szabályozzák a lelkész számára a szolgálat rendjét is. A pap egyik vasárnap reggel, másikon délben, illetve sátoros ünnepek másod- és harmadnapján a filiában köteles volt istentiszteletet tartani. Ezen kívül bizonyos napokon, szerdán és pénteken a pap egyházi szolgálatot kellett teljesítsen a filiákban. A vizitáció rendelkezésének további meghagyása szerint húsvétkor, pünkösdi ünnepén, valamint Szent Mihály napja előtti vasárnapon az „úrasztali vacsora” alkalmával a filia hívei a mesterrel kötelesek voltak az anyaegyházközségebe jönni.

E napokon kívül karácsony első és második napján az úrvacsoraosztást felváltva kellett szolgálatni a hívek részére. A karácsony ünnepén lévő reggeli istentiszteletet is igazságosan, felváltva kellett szervezni a pap és a mester együttes szolgálatával.

A mestert a filiákban teljesítendő új szolgálatai miatt az anyaegyházközség javadalmazta: minden bért fizető gazdától egy-egy kalangya búza, zab és egy szekér fa volt a fizetsége, továbbá az anyaegyházközség a szentmiklósi határban lévő egyik szántóföldjét átadta használatra a tanítónak, amennyiben a fent leírt kötelezettségeinek maradéktalanul eleget tett.

Ekkor rögzítették még, hogy Szentmiklóson a temetések során a pap segédje működjön közre az éneklésben, mivel ahogy a vizitációban is leírták, a fiatalok nem látogatták rendszeresen az iskolát, így nem is tudták az egyházi énekeket.⁵⁹

Ez a megosztás, valamint a további népességgyarapodás hozzájárult a leányegyházközségek 1816-os önállósodásához. Az állami levéltárban őrzött anyakönyvek tanúsága szerint a különválás már 1815-ben megtörtént.⁶⁰

Napjainkban az egyre csökkenő lélekszám már nem teszi lehetővé saját lelkész javadalmazását, így az egyházközségnek a szomszédos Tarcsafalváról van beszolgáló lelkésze.

Lelkészlak

A papi lakról az első részletes leírást az 1789-ben készített vizitációs jegyzőkönyvből ismerhetjük meg. Északról a falu határolja, nyugatról a templom kert-

⁵⁹ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 720–724.

⁶⁰ CsÁL, Fond 52.: *Egyházi anyakönyvek gyűjteménye*.

je, délről a parókiához tartozó földek, alatta pedig Vári András földje, keletről pedig Tiboldi András gyümölcsöskertje.

Vári András közkertje mellett lehetett bejutni az akkor még új kis- és nagykapun az udvarba. Ezen a telken volt két, boronafából épült, deszkázott tornáccal és eresszel ellátott, egyforma méretű lakrész, amelyeknek közös fedelet húztak. A felsőbb részen lévő házrésznek tüzelőkemencéje és két, fakeretes üvegablaka volt. Az alsó házrész mellett, a tornác végében egy kis deszkakamra állt. Az épület szalmával és zsúppal volt fedve. A kertben volt még egy boronafából készített csűr is, amelynek végeiben egy-egy pajta állt. A háztól lejjebb, a kapuk felé volt egy lábas pajta, egy boronafából készült szekérszín és egy szalmával fedett disznóól. A háztól feljebb egy ágasokból készített és vesszőből font sütőház állt. A ház és a csűr között árválkodott egy beomlott kút is. A telek ingatlanait Márkos János pap építtette.⁶¹

1802-ben Márkos Mihály lelkész indítványára a paplakot újjáépítették, amely azonban 1896-ban leégett.⁶²

A 19. századból nincs több adatunk a lelkészi lakról. 1916-ban a papi lak olyan rossz állapotban volt az öregsége és egy földrengés miatt, hogy abban tetemes felújítási költségek mellett is csak ideiglenesen lehetett volna lakni. Az eklézsia előljárósága levélben tisztelettel kérte az egyházi tanácsot, hogy az építkezést támogassa 25 000 korona segéllyel. A régi sérült paplak a falu szélén, lejtős, rossz időben a sár miatt megközelíthetetlen helyen feküdt. Úgy tervezték, hogy egy, a templomkörnyéki telken építenék fel az új lakot és a régi helyről elbontott gazdasági épületeket.⁶³ A június 23-i válaszlevélben az esperesi hivatal hiányolta a részletes költségeirást és a hívek egyházi közgyűlésen kialakított véleményét az építkezéssel kapcsolatban. Az összeget magasnak találták, ezért a kölcsön felvételét is kilátásba helyezték.⁶⁴ A levéltári dokumentumok között fennmaradt Fekete Benjámín építőmester terve a papi lakásról. A terv szerint az épület a hagyományos háromosztatú székely ház mintáját követte, persze a kor igényeit figyelembe véve, összesen 6 helyiséggel.⁶⁵

Ezt az épületet végül nem a tervezett templom környéki telken építették fel, hanem a temető aljában. A még ma is impozáns paplak napjainkban lakatlan, és

⁶¹ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 713.

⁶² SZENTANNAL, *Nyikómente...*, 63.

⁶³ SszmUEkL 2. köteg, 13. irat.

⁶⁴ SszmUEkL 2. köteg, 14. irat.

⁶⁵ SszmUEkL 2. köteg, 16. irat.

mivel a gyülekezet ereje egyre jobban megfogyatkozik ennek az épületnek a sorsa rövid időn belül a pusztulás lesz.

Az unitárius iskola

A székelyszentmiklósi unitárius iskoláról az első adatunk 1638-ból származik, amikor is Bonyhai György, a homoródszentpéteri iskola lektora felcserélte állását a szentmiklósival.⁶⁶

Magáról az iskoláról is, akárcsak az egyházközségről, forrásanyag hiányában rendkívül keveset tudunk. 1789-ben egy rendelkezés megszabta, hogy a régi mesterházban legyen a tanítás, amit a pap lássson el, amíg nem érkezik tanító a településre. Szent Mihály napjától a pap az anyaegyházközségben, az iskolamester pedig a filiában volt köteles biztosítani az oktatást.

Az 1789-es vizitációs jegyzőkönyv szerint az eklézsiát felszólították, hogy a következő év Szent Mihály napjáig legyen alkalmas épület külön a fiúk és külön a lányok oktatására. A vizitáció azt is feljegyezte, hogy a fiúk és a lányok az iskolát nem látogatták szorgalmasan. Felhívta a figyelmet, és kötelezte az eklézsiát a Szent György és a Szent Mihály napja között a vasárnapi iskola szükségességére és megtartásra mindkét nembeli gyerekek részére.⁶⁷

Ekkor a nagykedei leányegyházközségben már saját iskola és tanító is működött a mesteri házban, amely „boronafából nem rég készült, előtte egy eresz, mind ennek mind annak ajtajai fa sarkosok és kilintesek”, fedele szalmából készült.⁶⁸

1808-ban az egyházi vizitáció ismét elrendelte iskola építését, amelyet végül a paplak telkén fejeztek be 1810-ben. Ez az épület 1884-ig volt használatban, amikor a falu közepén, a templommal szemben új iskolaépületet emeltek.⁶⁹

Az iskolamester itt is, mint sok más faluban, egyben a gyülekezet kántora volt. 1887-ben az eklézsia és a tanító, Darkó Lajos külön szerződést kötött, amelynek értelmében az orgonajátékért és az éneklésért 15 véka gabona járt.⁷⁰

A tanító azonban az iskolában vonakodott a vallásos énekek tanításától, így 1890-ben Sándor Mózes királyi tanfelügyelő megbotránkozásának adott hangot: „a közmivelődéssel szolgálatára lépett egyének ily magatartását nem lehet elég erő-

⁶⁶ KÉNOSI TÖZSÉR, UZONI FOSZTÓ, *Az Erdélyi Unitárius...*, 457.

⁶⁷ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 710–711.

⁶⁸ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1789, 716–717.

⁶⁹ SZENTANNAI, *Nyikómente...*, 63.

⁷⁰ SzszmUEkL 2. köteg, 6. irat.

sen elítélni”. A tanfelügyelőség (olvashatatlan aláírás, tán Vári Mózes?) utasította a tanítót a szerződésben foglaltak betartására, azzal a kitéttel, hogy a presbitérium tegyen jelentést, amennyiben ez a mulasztás tovább folytatódik.⁷¹

Mivel az egyházi iskoláknak egyre több követelménynek kellett megfelelni, az egyházközség, sok udvarhelyszéki társához hasonlóan, anyagilag nem tudta ellátni az egyre költségesebbé váló iskolafenntartást. 1890-ben a magyar állam gondjaira bízta az iskolát. 1936-ban új állami iskolaépület emeltek, amelyet később a fokozatosan fogyatkozó gyermeklétszám miatt végül bezártak.

Egyházi birtokok

Az egyházközség működésének és a lelkész tartásának vagyoni alapját az egyházi tulajdonban levő földek jelentették, amelyek egy részének jövedelmét a templom szükségleteire, más részét pedig a lelkész javadalmazására fordították.

Az egyházi birtokok adományozások, cserék és vásárlások útján bővültek, jöttek létre. Egy hasonló csere ismeretes a 18. század első évtizedeiből: ekkor elcserélték a Borbában levő ötvékás⁷² szántóföldet – amelyet a mindenkori lelkész használt – egy kisebb kaszálóhellyel, amelynek szomszédjai mindkét felől a pap-ság földjei voltak.⁷³

Az első adatunk az egyházi földekről 1693-ból származik, ekkor a lelkész használatában álló földdarabot említene: „Pap sassa” (sást, sátét termő földdarab, ld. alább az 1789. évi püspöki vizitációs jegyzőkönyvben fennmaradt birtokösszeírást).⁷⁴

1732-ben egy részleges összeírásból megtudjuk, hogy a templom kiadásainak fedezetére a Forrás tövise nevű helyben egy egyköblös szántó volt, amelyet szomszédjai, Lukács György és Pap Mihály földjei határoltak, egy másik föld a Hágó nevű határban egy kétvékás szántóföld volt, amely Keve Daniel és Cezár János földjeivel volt határos. Ekkor a szentmiklói határban a lelkész használatában volt egy hatvékás szántó, a nagykedei völgy végében szintén egy hatvékás föld, amelyet Imreh Mihály földje, valamint az arra járó út határoltak. A Mede-

⁷¹ SzszmUEkL 2. köteg, 8. irat.

⁷² Akkora fölterület, amelyet ötvékányi gabonával lehet bevetni.

⁷³ MUEKvGyLt, Unit.Püsp.Vizit. 1715–1752, 162.

⁷⁴ SZABÓ T. Attila *Erdélyi történeti helynévgyűjtése. 6., Udvarhelyszék*, szerk. HAJDÚ Mihály és BÁRTH M. János (Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2005), 191.

sérre vivő úton felül, a Somályban vagy „Kerek Cserénél” szintén volt egy öt- vagy hatvékás föld.⁷⁵

Ennél több adatunk nincs 1789 előttről arra vonatkozólag, hogy milyen birtokai is voltak az egyháznak. A levéltárban sem maradt olyan dokumentum, amelyből rekonstruálni lehetne az ajándékozásokat, adásvételeket és cseréket. Így az első részletes leírás az 1789-es püspöki vizitációban található:

„Imo Szántó Földek

Elsőbenis Á Rugonfalva felé forduló Határban.

(1) Az Ecclesiától birató:

Vagyon tsak égy Fábián Völgye Nevezetü helybe Capa⁷⁶ Metr⁷⁷. 5. égy felöl Tiboldi Familia, más felöl Buzás Mihály Szántója Szomszédtságiba.

(2) Á Papság után Biratók.

1 A Patak között Capa Metr. 6. Pálffi András és Vári András Szántója Szomszédtságiban.

2. Az Erdő alatt Capa Metr. 7. mellynek vinussa mind két felöl Márton István Szántója.

3. Hágoban Capa Metr. 4. Lukátsi János és Vári András Szántóföldök Szomszédtságiba.

4. Ropoban Capa Metr. 10. Vicinussa égy felöl a Tiboldi Familia, más felöl most Lukátsi Jánostól zállagára birató Szalántzi Jns Szántója.

5. Kertre menőben vagyis a Török buzás kertben Capa Metr. 6. égy felöl a Tiboldi Familia, más felöl Farkas János Szántója Szomszédtságiban.

Másodszor Medesérfelé forduló Határban.

(1) Az Ecclesiától birató.

1. Forrás Tövissiben az uton Keresztül járó vicinussi Tks Gagyí Pálfi András és Vári András Szántóf Capa Metr. 6.

2. Kede Völgyiben Pascuum erga Taxám flor h. 1. Vicin alól á Falu Kiskede, Küljel az hegy Bértzi.

(2) Á Papság után biratók.

⁷⁵ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vizit. 1715–1752, 161–162.

⁷⁶ A *capetiae* jelentése kéve, kepe.

⁷⁷ Földmértékegység, mérő, *metreta*, amely eredetileg akkora területet jelölt, amelyet egy mérő vetőmaggal be lehetett vetnit, általában 0,11–1,0 hold területet jelentett, amely 120–880 négyszögöl, azaz 4,3–31,7 árnyi terület volt. A 18. század végén egy pozsonyi mérőt 600 négyszögölben állapítottak meg, egy négyszögöl 3,50–4 négyzetméter volt.

(Ld. pl. http://mnl.gov.hu/bal_menusor/hasznalat/oktatas/mindenkinek/kerdezz_-_felelek/mertekegysegek/foldmertekek.html, letöltve: 2019. február 26.)

1 Somályban az első Lábba Cap Metr. 4. Buzás Mihály és SztAnnai Tamás Szántója Vicinba.

2. Ugyan ott a második lábba Cap Metr. 4. a SztAnnai János és Farkas János Földök Szomszédás.

3. Ugyan Somályba a Siménfalvi Határon Kerek Tsere alatt Cap metr. 4. Vicin. egy felől Tits Szalántzi Familia, más felől Sztmiklósi Vári Ferentz.

4. Falura jövőbe Cap. Metr. 3. Vicin. egy felől Tiboldi Familia más felől Vári András földök.

5. Kertre Menőbe Metr. 6. Tiboldi Familia, más felől Márton István Szántója.

2do Kaszálók

Elsőbenis Rugonfalva felé forduló Határban.

Á Papság után biratók.

1. A Templom Mezején belől a Falu mellett egy Tanorok, mellyet Kertel a Papság tart kevés Szilva fák lévén egy reszetskéjibe Prof. Fan Cur. 2. Sarjut. Cur. 1. Vicin. alól Vári András és Ferentz, felyül Vári András és Sztannai János Szénafüvek ennek egyik végé alól felől egyben foglalodik a Parochialis Fundussal.

2. Á Sásban egy darab Lonak valót termü Sátélyos Kaszáló Prof. Fan Cur. 4. Vicin egy felől Vári Ferentz, más felől a Falú közönségesen fel osztott, végel réa rugó Szénafü helyek.

3. Rövid Parlagokon Prof. Fan Cur. 1/2. Vicin. egy felől a Farkas János Kender Földe más felől a Tiboldi Familia Kaszálója.

4. Á Ben valo Fundus Szilvás Kertib terem fan Cur. 1 Sarjus ½.

Másodszor Medesér felé forduló Határban.

Á Papság után biratók.

1. A Sásban Sátelyt termö Kaszáló Prof. fan. Cur. 4. Szomszédjai Tiboldi Familia Vári András, és a SztAnnai Familia Szénafüvök.

Harmadszor Á Nagykedei Határon, a Rugonfalva felé Fordulóban.

1. A Falu Tanorokjába Sátélyos Szénát termö fan. Cur. 4. cor. auten Cur. 2. Vicinussa Karamán János és a Mesterség Kaszálójak, melly minden Esztendőbe Kaszálható, az Papság tartván Gyepüvel.

2. Azon Tanorok mellett a Gyepün kívül Prof. fan Cur. 1. Vicinussa ab una a Tonorok gyepü, ab alt. a Mesterség Kaszálója. NB. ezen az út hosszan jár.

3. Az Ugy Nevezett Kerülő Sarkánál Prof. fan. Cur. 2. Vicinussi K. Kedei Imre György Szántó földé, és az Ország Úttya.

3tio Erdő

Á Papság után birató.

Vagyon egy Kisdéd Szegeletes Nyeső Gyertyán fákból, többire Tsepleszből álló Erdőtské, Vicinussai Márton István és Vári Ferentz s András Erdejek.⁷⁸

Az összeírás alapján az egyházközség tulajdonában hozzávetőlegesen 22 hold szántóterület volt, amely mintegy 10-11 hektár földet jelentett. Viszonyításképpen a tordátfalvi egyházközség birtoka ekkoriban mintegy 8 hektárt tett ki.⁷⁹ A földek közül csupán 2,5-3 hektárnyi maradt az egyházközség fennhatósága alatt, a többi a pap jövedelmét képezte. A szántóföldeket kaszálók javadalmai is kiegészítették.

1853-ban összeírták az eklézsia és a papság által használt szántóföldeket és az utánuk fizetendő adó összegét, amely összesen 1 hold és 13 325 öl (11,5 hektár), a fizetendő adó 72 forint volt. A kaszáló mérete 2425 négyszögöl, adója 7 forint, emellett az eklézsia 600 négyszögöl erdővel is rendelkezett, amely utána nem fizetett adót. Ekkor tételesen 19 különböző tagban (helyszínen) volt az egyház birtoka.⁸⁰

Szintén az egyházközség viselt gondot a lelkész által használt belső telkek elkerítésére is. Amennyiben a lelkész a papi telek mellett tanorokot vagy különfogást (tehát olyan elhatárolt terület, amely a falu körül található, s amelynek a birtokviszonya állandósult⁸¹) akart tartani, annak bekerítése is az eklézsia feladata volt.⁸²

A szentmiklósi egyházközség ingóságai

Az egyházközség legfontosabb vagyontárgyait a klenódiumok jelentették és jelentik ma is. Ezeket többségében az egyházközség egy-egy tehetősebb tagja adományozta, amelyet évszázadokon keresztül használtak az egyházi szertartásokon. A klenódiumok mellett a különféle szőnyegek, terítők, amelyek a templombelső fényét voltak hivatottak emelni, szintén a kegytárgyak közé sorolhatóak.

⁷⁸ MUEKvGyLt, Unit. Püsp. Vízit. 1789, 713–715.

⁷⁹ NYÁRÁDI Zsolt, REJTŐ András, „Tordátfalva és egyháza (sic!). Adatok a 18–19. századi unitárius egyházközségi levéltári forrásokból”, *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve*, 2011, 244.

⁸⁰ SzszmUEkL 2. köteg, 2. irat.

⁸¹ *Magyar néprajz, 2., Gazdálkodás, szerk. PALÁDI-KOVÁCS Attila et. al.* (Budapest: Akadémiai, 2001). <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/02/125.html>, letöltve: 2019. február 26.

⁸² SzszmUEkL 2. köteg, 5. irat. Kovács Mihály esperes levele, kelt. 1882. június 6-án, Kissolymoson.

Ezeket a nagyobb vizitációk során összeírták, így vált viszonylagosan nyomomon követhetővé állapotuk, pusztulásuk vagy az állomány gyarapodása.

Az egyházközség tulajdonában a legértékesebb kegytárgy egy ezüst alapanyagú, de részben tőzaranyozott, osztógyűrűvel tagolt keresztelőpohár, amelynek a teste hengeres, talpa és szájereme kihajló, növényi és figurális (szárnyas emberfej) díszítéssel. Az alján található mesterjegy tanúsága szerint készítője a nagyszebeni Michaél Girtler,⁸³ adományozói felirata a pohár aljának belsejében Bíró István nevét és az 1670-es évszámot örökítette meg. Érdeemes megjegyeznünk, hogy a település történetének más adatai nem adatolják a Bíró család jelenlétét.⁸⁴

A 17. század második feléből származik egy fedeles ónkanna, ennek enyhén domború talpa van, pereme kihajlik, ezt flechelt övek díszítik. A kanna öntött testét két öntött gyűrű tagolja, oldalán, a virágkoszorú mintázatban felirat olvasható: „GD 1676”. A fedél pereme kihajló, amely gomb alakban végződik, ujjtámasza három stilizált levelet formáz. Belsejében mesterjegy és egy utólagosan vésett felirat („MAN”) van. A kanna fülét visszahajló ötszirmú virágfüzér díszíti, amely négy részre tagolt, és a harmadik részben fiókait tápláló pelikán látható. A fül alsó része meg van forrasztva, a kannatest horpadt⁸⁵, és a fedél az öntött gyűrű felett 1/3 részben átszakadt, továbbá horpadt. Magassága 29 cm, talpátmérője 12 cm, szájátmérője 9 cm.

1773-ban és 1789-ben még megemlékeznek két óntányérról, amelyek „egyikén ilyen irás van: EoN.M. és egy tzimerkén ilyen látható Betük NK. a másikon egymás mellett két tzimeretske vagyon, mellyeknek egyikén láttatik egy ollo forma”⁸⁶ Ezek ma már nincsenek meg. Az egyházközség birtokában ma is meglevő sérült, kopott, dísztelen óntányér nem felel meg ezeknek a leírásoknak. Ennek az óntányérnak alján három darab mesterjegy látható, átmérője 20,3 cm.

Szentannai Borbála 1904-ben ajándékozott egy alpakakelyhet, amelynek felső és alsó része vésett díszítésű. Magassága 16 cm, szélessége 7,5 cm.

A kegytárgyakhoz tartozik még egy fűvott és csiszolt, rézrubint páccal színezett emlék pohár, amelynek palástján színes zománctfestéssel készített babér-

⁸³ KÖSZEGHY Elemér, *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig* (Budapest, 1936), 205. A könyvben szereplő mesterjegy annyiban tér el, hogy annak tetején egy évszám (1617) is látható, de a monogram és a címerpajzs megegyező. Egyébként ettől a készítőtől eleddig nem volt ismeretes alkotás.

⁸⁴ Magassága 13 cm, szélessége 6,7 cm, súlya megközelítőleg 135 gr.

⁸⁵ Már az 1789-es vizitációkor is *holjpadozott*nak írták le.

⁸⁶ A feliratos óntányér már nincs meg, de érdekes, hogy feliratát különféleképpen olvasták: 1773-ban: *R o N. M.*, 1789-ben pedig *EoN.M* szerepel a jegyzékekben.

ágak között a koronás magyar címer látható. Felirata: „Emlékül” és „Éljen a haza”. Magassága 12 cm, átmérője 7 cm. Ezt a poharat manapság a keresztelők alkalmával használják.

Az egyházi kegytárgyak és a templomi berendezés tartozékait képezték különféle terítők, abroszok, amelyek főként az egyháztagok adományozásaival gyarapodtak. Ezeknek részleges leírásait 1727-ből, 1773-ból ismerjük, de a legteljesebb összeírás 1789-ből maradt fenn:

„Abroszok

1. Vagyon egy szép két végiben rojtos, kamuka himes Széles Len Gyolts Abrosz.

2. Más két Szélyből vízfolyásos kóttéssel egyben foglalt, nagyobb és kisebb koczkás himekkel szőtt Lengyolts Abrosz.

Keszkenők

1. Vagyon egy vékony széljeib veres Sárga fejer sujtásokkal Szőtt, középbe egész zöld sellyem keszkenyő T. VÁRI PÁLNÉ PESTI KLÁRA ajándéka.

2. Más ugyan vékony Szélyeib Sárga, zöld, veres Sajtásos, belől kék sellyem Keszkenő ezis az irt Pesti Klára ajándéka.

3. Harmadik egy Kék és Arannyos nagyobb és kisebb sujtásokkal Szőtt fátyol keszkenyő, T. FEKETE MIHÁLLYNÉ BÁGYONI CSEGEZI MÁRIA AJJÁNDÉKA.

4. Negyedik egy ujj Székelly gyolts Keszkenyő, VÁRI FERENTZSNÉ GOMBOS JUDITH ADTA.

Kendők

1. Vagyon egy az Éneklő Pulpitusra való Szép Székelly gyolts két végeibe Tót tsipkés Kendő mellyet az irt Gombos Judith ajándékozott.

2. Más Gyapotos Vászonból végeibe rostos veres fejtő Sajtással szőtt Kendő.

3. Harmadik Kender Vászonból való, két végeibe rostos, kék fejtővel és fejéres jukatozással varrott virágokkal készült Kendő.”

Jelenleg a szentmiklósi eklézsia birtokában a következő textíliák találhatók meg: egy fehér színű rojttal díszített, kék bársony úrasztali terítő, egy fehér rojtos, vöröses-barnás bársony karzattakaró, egy fekete bársony, rojtos karzattakaró 1896-ból, egy rózsaszín virágokkal hímzett rojtos selyemterítő, amely Márton Rákhel ajándéka 1906-ból, egy keresztzemesen hímzett, rojtos, fehér-vörös terítő „GJ 1891” felirattal, amely jelenleg bekeretezve a karzaton látható, továbbá egy rojtos, csipkeszegélyes, sötétkék bársony szószéktakaró, egy téglalap alakú fehér terítő, amelyet 1959-ben ajándékozott Tiboldi Domokosné Varga Margit, egy bordó virágokkal körbehímzett, négyszögletes terítőt, amelynek szélé szintén bordó színnel szeptett, egy sötétkék anyaggal bélelt, fehér rojtos, bordó karzatta-

karó, amely a 20. század elején készült és egy szintén ebből az időszakból való rojtos, téglalap alakú, szoszékre vezető bordó lépcsőkorklát-takaró.

A kegytárgyakat egy „három fertályos, zöld festékes, jo vas sarku, záru és koltsú” ládában tárolták „melynek fedelén belőlről, ilyen irás lattatik es olvastatik: GEORG. JOSEPH. TIBOLDI ANDRASCH. BUZÁSCH MIHÁIL SCHINÁLTATTÁC den. 93. á zár felöl való Oldalára pd iratott Nagy Charchterekekkel 1781.”

Székelyszentmiklós

Kazettás mennyezet a korábbi motívumokkal

A torony déli falában a második szinten fellelt faragott kő

*A Tordátfalváról átkerült ajtó
a templom nyugati végénél*

*A székelyszentmiklósi unitárius
templom nyugat felől*

Az egyházközség klenódiukai